

**INKLYUZIV TA'LIM TAMOYILLARI: MUAMMO, YECHIM VA  
ISTIQBOLLAR**

*Samarqand davlat chet tillar institute*

***Pulatova Farida Azamovna***

**+998915511559**

**Annotatsiya:** *Ushbu maqolada maxsus ehtiyojli bolalarni ta'limga jalb etish, maxsus muassasalarga borishga yashash joyi juda uzoqda bo'lganligi yoki moddiy mablag'ning etishmasligi yoki ota-onalarning o'z farzandini maxsus muassasaga borishini hohlamasligi oqibatida qiynlalayotgan ota-onalarga ko'mak berish, maxsus ehtiyojli bolalarni ijtimoiy jamiyatga erta va to'laqonli moslashtirish, teng huquqlilik masalasini hal etish, kamsitishlarni oldini olish haqida so'z boradi.*

**Kalit so'z:** *Muassasa, maxsus ehtiyojli, farzand, ota-onalar, ta'lim, jamiyat, darslik, vosita, maxsus maktablar, alohida ehtiyojli bolalar.*

**Аннотация:** *В статье рассматриваются вопросы вовлечения детей с особыми потребностями в образование, оказания поддержки родителям, испытывающим трудности с посещением специальных учреждений из-за удаленности места проживания или отсутствия финансовых возможностей, либо нежелания родителей отдавать ребенка в специальное учреждение, ранней и полноценной адаптации детей с особыми потребностями в обществе, решения проблемы равенства и предотвращения дискриминации.*

**Ключевые слова:** *Учреждение, особые потребности, ребенок, родители, образование, общество, учебник, инструмент, специальные школы, дети с особыми потребностями.*

**Abstract:** *This article discusses the involvement of children with special needs in education, providing support to parents who are having difficulty attending special institutions due to the distance of their residence or lack of financial*

*resources, or the parents' unwillingness to send their child to a special institution, early and full adaptation of children with special needs to society, addressing the issue of equal rights, and preventing discrimination.*

**Keywords:** *Institution, special needs, child, parents, education, society, textbook, tool, special schools, children with special needs.*

Maxsus ehtiyojli bolalarni umum ta'lim muassasalariga jalb etishga bo'lgan ehtiyoj bu shunda namoyon bo'ladiki, ta'lim tizimidan butunlay chetda qolib ketayotgan maxsus ehtiyojli bolalarni ta'limga jalb etish, maxsus muassasalarga borishga yashash joyi juda uzoqda bo'lganligi yoki moddiy mablag'ning etishmasligi yoki ota-onalarning o'z farzandini maxsus muassasaga borishini hohlamasligi oqibatida qiynlalayotgan ota-onalarga ko'mak berish, maxsus ehtiyojli bolalarni ijtimoiy jamiyatga erta va to'laqonli moslashtirish, teng huquqlilik masalasini hal etish, kamsitishlarni oldini olishdadir. Bu borada jamiyatimizda ko'plab ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Jumladan, 2020 yilda qabul qilingan "2025- yilgacha inkulziv ta'limni rivojlantirish strategiyasi" davlat maktablarida maxsus ehtiyojli bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan. Ushbu strgiya doirasida davlat maktablari infratuzilmasini yangilash, maxsus darsliklar va texnologik vositalar joriy etish, shuningdek, o'qituvchilarning malaka oshirish dasturlari tashkil etilmoqda

**Asosiy qism:** Alohida ehtiyojli bolalar uchun tashkil etilgan segregatsion-maxsus, yopiq turdagi muassasalarda bolalardagi mavjud nuqsonlar ancha-muncha yuqori darajada korreksiyalansada, ammo bolalarning maktab jamoasidagi tor doiraga tushib qolishlari natijasida ijtimoiy jamiyatga moslashishi, kelajakda normal rivojlanishdagi boalar qatori faoliyat yuritishlarida juda katta qiyinchiliklarga duch keladilar. Maxsus maktablar mana shu jihatlari bilan juda katta kamchiliklarga ega. Bundan tashqari maxsus ehtiyojli bolalarni barcha qatori keng jamoatchilik davrasidan ajratgan holda yashashlari ham demokratiya nuqtai nazariga to'g'ri kelmaydi. Chunki maxsus ehtiyojli bolalar ham barcha qatori haq-huquqlarga ega.

Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyoj uning jamiyatga va maxsus ehtiyojli

bolalar uchun quyidagi naflari jihatlari mavjudligidan kelib chiqadi:

Inklyuziv ta'lim maxsus ehtiyojli bolalarga doimo o'z oilasi mahallasi va qarindosh-urug'lari davrasida bo'lishga imkon beradi.

Bolalarni oilasidan, uyidan uzoqda bo'lgan iternatlarga joylashtirish ularning uyi, oilasi hamjamiyat hayotiga ishtirok etish huquqiga to'sqinlik qiladi. Uyidan, oilasidan, ota-ona mehridan uzoqda bo'lgan bola diydasi qattiq bo'lib o'sadi. Chunki oila tarbiyaning bosh markazidir.

Inklyuziv ta'lim barcha uchun ta'lim sifatini yaxshilaydi.

Inklyuziv ta'lim ta'lim sifatini yaxshilashga olib keladigan katalizator bo'lib xizmat qilishi mumkin. Maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim muassasalariga qabul qilinishi o'quvchilarni yanada bolaga qaratilgan faolroq va ko'proq o'quvchilarni qamraydigan yangi o'qitish uslublarini ishlab chiqishga undaydi. Buning nafi esa hamma bolaga tegadi.

- Inklyuziv ta'lim kamsitishlarni oldini olishga yordam beradi.

Jamiyatda nogironlarga nisbatan yangilash fikr va munosabat juda yuqoridadir. Ular haqida ma'lumotlarning kamligi va ularni yoshligidan maxsus muassasalarda yopiq tarzda ta'lim tarbiya berilishi bunga sababa bo'lishi mumkin. Bunday munosabatni yo'qotish yoki kamaytirish ancha mushkul ishdir. Lekin tajribadan shu narsa ma'lumki, kattalarga nisbatan bolalar farqli va o'xshashlik jihatlarni tezroq anglar ekanlar. Agarda maxsus ehtiyojli bolalar normal rivojlanishdagi bolalar bilan birgalikda ta'lim tarbiya olsalar, bu barcha bolalarni nogironlarga nisbatan o'zlari singari bola ekanliklarni anglab, kamsitmasliklarini ta'minlagan bo'lar edi.

Ta'lim tizimini joriy etish har doim ma'lum bir qonun qoidalarga, tamoyillarga asoslanishni talab etadi. Inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilishda esa quyidagi tamoyillarga asoslaniladi:

- 1) Inklyuziv ta'limning e'tirof etilishi.
- 2) Inklyuziv ta'limning barcha uchun ochiq bo'lishi tamoyili.
- 3) Bog'lanishning mavjud bo'lishi tamoyili.
- 4) Markazlashtirilmagan bo'lishi tamoyili.

- 5) Inklyuziv ta'limda kompleks yondashishi tamoyili.
- 6) Inklyuziv ta'limda moslashuvchanlik tamoyili.
- 7) Malakaviylik tamoyili.

1. Inklyuziv ta'limning e'tirof etilishi tamoyili.

Bu tamoyilning mazmuni shundaki, 1990 yildan buyon maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim muassasalari tizimida o'qitish borasida bir qancha jahon miqiyosida deklaratsiyalar va qarorlar qabul qilindi. Ularni jahonning ko'plab davlatlari e'tirof etdilar. Ammo bugungi kunga qadar ularni hayotga joriy qilish borasida ko'plab muammolar mavjud. Ba'zi davlatlarda esa umumiy ta'lim borasida qonun yoki qarorlar qabul qilinganda nogiron bolalarning ta'lim masalasi unga kiritilmaydi. Ammo inklyuziv ta'limni tan olish faqatgina qonun chiqarish bilangina bog'liq bo'lmaydi. Diskriminatsiya (odamlarni ajratish) va ijtimoiy noto'g'ri fikrlashga qarshi kurashish eng muhim narsadir. Ya'ni inklyuziv ta'limni e'tirof etgan holda, aholi o'rtasida targ'ibat-tashviqot ishlarini olib borish eng birinchi galdagi masaladir.

2. Inklyuziv ta'limning barcha uchun ochiq bo'lishi tamoyili.

O'tgan yigirma yil davomida maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim muassasalari tizimida o'qitish borasida sezilarli ishlar amalga oshirildi. Ammo inklyuziv ta'limi tizimini joriy qilish asosan shaharlar miqiyosida bo'lib qishloqlardagi hududlarda hali-hamon maxsus ehtiyojli bolalar ta'limdan chetda qolib ketmoqda yoki qishloqlardagi ota-onalar nogiron farzandini shaharlardagi maxsus muassasalarga qatnashlarini ta'minlash uchun qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Shuning uchun ham maxsus ehtiyojli bolalarni inklyuziv ta'limga jalb etish barcha hududlarda barcha maxsus ehtiyojli bolalarni qamrab olgan bo'lishi ta'minlanishi lozim.

Nogiron bolalarga ularga nogiron deb faqatgina nuqson jihatdan yondashishi emas, balki bu bolalarga har tomonlama yondashish lozim. Bu esa maxsus ehtiyojli bolalar uchun ta'lim masalasini rejalashtirayotgan uning butun hayoti davomida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ehtiyojlini hisobga olgan holda tuzishni talab etadi. Bundan tashqari inklyuziv ta'limda nogiron boladagi mavjud nuqonlarni bartaraf

etish, korrektsiyalash, kompensatsiya qilish bilan bir qatorda bilim ko'nikmalarga ega qilish, kasb hunarga o'rgatish ishlarini parallel ravishda olib borish talab etiladi. Bu tamoyilning mohiyatida maxsus ehtiyojli bolalarga ilk yosh davrida erta yondashish ham yotadi. Maxsus ehtiyojli bolalar ta'limi boshlang'ich va o'rta-maxsus ta'limni olishlari bilan yakunlanmasligi kerak. Nogiron bolalarning kasb-hunar ta'limi va oliy ta'limi ham amalga oshirilishi ta'lab etadi. Chunki inklyuziv ta'lim tizimining vazifalaridan biri maxsus ehtiyojli bolalarni har tomonlama rivojlantirish, ularning barcha huquqlarini ta'minlashdan iboratdir.

**Xulosa.** Inklyuziv ta'limga jalb etish global muammolardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'limning asosiy qismi bolalarning bilimi olish uchun do'stona munosabat va o'qishga imkon beruvchi qulay muhitni yaratishdir. Maxsus ehtiyojli bolalarning ta'lim jarayoniga jalb etishda yuqori samaralarga erishish uchun ta'lim sohasiga ma'sul shaxslarning barchasi birgalikda harakat qilishi joiz. Imkoniyati cheklangan bolalarni ta'lim - tarbiyaga bo'lgan ehtiyojlarni qondirishga mos bo'lgan ta'lim qoidalarini ishlab chiqish inklyuziv ta'limni qo'llab - quvvatlashning asosidir.

### **ADABIYOTLAR RO'YXATI**

1. F.U.Qodirova, D.A.Pulatova . Inklyuziv ta'lim: nazariya va metodika  
<https://youtu.be/pMizWjrDSiU?si=nqp7Cwu9doUqwH8b>
2. R. Shomaxmudova, A. Berdieva Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'limda o'qitish uslublari 4-21 betlar T: 2008  
<https://youtu.be/Phz-ejKcx74?si=mweXAGOO2uWsyNOk>
3. "Nogiron shaxslar huquqlari to'g'risida"gi Deklaratsiya 3-modda.
4. "Salamanka bayonoti" 2-band
5. Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiyasi va rivojlanishida ijtimoiy muhitning ahamiyati //Fan va Tadqiqot Samaralari. – 2024. – T. 1. – №. 3. – C. 75-77.